

Tema I NOȚIUNI GENERALE PRIVIND PROCESUL PENAL ȘI DREPTUL PROCESUAL PENAL

§1. Definiția și trăsăturile procesului penal 1.1. Definiția procesului penal

Realizarea justiției penale în cazul săvârșirii unor fapte penale este posibilă în urma îmfăptuirii unei activități din partea statului, care nu poate fi arbitrară¹, ci, dimpotrivă, chibzuită și amplu reglementată prin dispozițiile legii. De la nașterea raportului juridic penal de conflict², în urma săvârșirii infracțiunii, până la încetarea acestuia, în cazul executării pedepsei stabilite de instanța judecătorească, o serie de organe statale desfășoară o activitate prin care se constată existența infracțiunii și se realizează raportul juridic procesual penal. Activitatea instanțelor de judecată în soluționarea conflictului de drept penal este principală, dar imposibilă în perioada modernă, fără o activitate premergătoare judecării prin care se descoperă infracțiunea, se identifică infractorii și se administrează probe în scopul tragerii la răspundere penală a vinovaților. Statul organizează combaterea fenomenului infracțional printr-o activitate diversă și complexă a mai multor organe specializate de urmărire penală, procuratură și instanțe judecătorești. Pentru realizarea justiției penale nu este suficientă doar activitatea de sine stătătoare a organelor competente; în aceste acțiuni sunt atrași sau participă persoane cu drepturi și obligații procesuale ce decurg din faptul săvârșirii infracțiunii, precum și alte persoane care, potrivit legii, sunt chemate să contribuie la rezolvarea cauzei penale. Prin urmare, justiția penală constituie o parte componentă a unei activități mai vaste și complexe care este procesul penal. Procesul penal în calitate de categorie juridică a fost definit în literatura de specialitate³ ca o activitate reglementată de lege, desfășurată de organele competente cu participarea părților și a altor persoane, în scopul constatării la timp și în mod complet a faptelor ce constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită conform vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală. În alte izvoare doctrinale

procesul penal a fost definit ca un sistem de acțiuni al organelor de stat competente și raporturi juridice ce se nasc între aceste organe și participanți⁴, menționându-se, deci, două elemente definitorii, or la aceste două elemente se adaugă și al treilea element - “acțiunile procesuale ale persoanelor ce

1 Ion Neagu, *Tratat de Drept procesual penal. Partea generală*, Global Lex, București, 2004, p. 27. 2 Costică Bulai, *Manual de Drept penal. Partea generală*, ALL Educațional S.A., p.63. 3 Ion Neagu, *op. cit.*, p. 27-28. 4 М. С. Строгович, *Курс советского уголовного процесса, том 1*, Наука, Москва, 1968.с. 36.

DREPT PROCESUAL PENAL

4

participă în cauza penală”. Alte definiții date în literatura juridică de specialitate nu conțin deosebiri esențiale, fiind apropiate de cea enunțată, referindu-se la scopul imediat și mediat⁵ al procesului penal. Într-o altă opinie, în doctrina germană, procesul penal se definește ca “o mișcare reglementată de lege a cauzei penale spre emiterea sentinței”⁶. Denumirea de proces derivă din cuvântul latin “processus”, care semnifică “succesiune de stări, de etape prin care trec, în desfășurarea lor, în schimbarea lor diverse fenomene, evenimente, sisteme naturale sau sociale”⁷. Prin urmare, procesul este o mișcare, înaintare sau progres, în acest aspect juridic această noțiune semnifică mișcarea, acțiunea, activitatea ce trebuie să se desfășoare pentru aplicarea dreptului penal, pentru descoperirea, prinderea, cercetarea și judecarea acelor care săvârșesc infracțiuni⁸. În dreptul procesual penal al Republicii Moldova, alături de noțiunea “proces penal”, se utilizează și termenul “procedură penală”⁹. Noțiunea de “procedură” provine de la cuvântul francez “procedure”, care semnifică “totalitatea formelor și actelor îndeplinite de un organ de jurisdicție sau de alt organ de stat, în exercitarea funcției sale”¹⁰. La origine, în dreptul român (deși existau noțiunile “processus” și “procedere”), formele și actele prin care trecea litigiul de drept erau denumite

“judecată” (judicium), pornind de la faptul că judecarea cauzei era principala și unica activitate de soluționarea conflictului de drept și doar mai târziu, aproximativ în secolul XII, prin intermediul glosatorilor din Evul mediu¹¹, termenul “proces” a intrat în vocabularul juridic tradițional. Într-un aspect uzual, în vorbirea curentă, noțiunea de “proces” capătă, în mod neștiințific, semnificația de “cauză penală” sau “pricină penală”¹². Legea fundamentală ce reglementează activitatea de constatare a survenirii elementelor componente ale unei infracțiuni, de identificare a făptuitorilor și a circumstanțelor faptei; procesul de administrare a probelor, judecarea cauzei și aplicarea unei pedepse pentru cel vinovat de săvârșirea faptei penale este numită ”codul de procedură penală”¹³. Noțiunile de ”proces penal” și ”procedură penală” sunt utilizate ca și cvasisinonime, dar pentru o înțelegere mai exactă specialiștii diferențiază aceste două noțiuni. Procesul penal fiind o succesiune de acțiuni care sunt întreprinse de către organele de urmărire de

5 Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, vol. I, Paideia, București, 1993, p.16. 6 Гуденко К.Ф. «Уголовный процесс», «Зерцало», Москва 1997, с.13. 7 Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 830. 8 Traian Pop, *Drept procesual penal. Partea specială*, vol. I, Tipografia Națională, Cluj, 1946, p. 5-6. 9 Art. 1 din c. proc.pen. prevede sarcinile procedurii penale. 10 Vasile Breban, op. cit., p.830. 11 Nicolae Volonciu, op. cit., p.14. 12 Ion Neagu, op. cit., p.29. 13 Codul de procedură penală a Republicii Moldova din 14 martie 2003, Monitorul Oficial al republicii Moldova, nr. 104-110, din 7 iunie 2003.

PARTEA GENERALĂ

5

constatare, de urmărire penală, de către procuror, instanța de judecată și ceilalți participanți ai procesului penal conform unei forme stabilite de Codul de

procedură penală. Astfel procedura penală conține forma și exigențele legale impuse acțiunilor procesuale din care este compus procesul penal.

1.2. Particularitățile procesului penal a) Procesul penal este o activitate a organelor speciale ale statului, care se desfășoară prin efectuarea unor acte de urmărire sau judecată, numite acțiuni procesuale sau procedurale, în atingerea scopului urmărit. Procesul penal este o activitate care se desfășoară progresiv de la descoperirea infracțiunii și până la condamnarea inculpatului și punerea în executare a hotărârii judecătorești penale¹⁴. Totodată, această activitate progresivă este și succesivă, urmând de la o etapă la alta în funcție de rezultatul obținut și de circumstanțele stabilite. b) Procesul penal este o activitate reglementată de lege. Desfășurarea procesului penal are loc în strictă corespundere cu normele juridice care reglementează expres această activitate. În perioada modernă această activitate este amplu reglementată pentru a exclude arbitrarul, asigurând realizarea scopului urmărit, precum și a drepturilor participanților la proces. Legea indică și dispune formele în care se manifestă și se realizează activitățile procesuale. Formele reglementate de lege în care se desfășoară procesul penal sunt denumite “forme procesuale”¹⁵. Prin intermediul legii se instituie garanții procesuale necesare ocrotirii drepturilor, libertăților și intereselor persoanei în procesul penal. c) Desfășurarea procesului penal are loc într-o cauză penală. Astfel, în esență, procesul penal se declanșează în legătură cu faptul săvârșirii unei infracțiuni¹⁶. Nici un proces penal nu se poate declanșa și realiza pe o altă bază. Fapta săvârșită sau presupusă ca fiind săvârșită constituie obiectul material al procesului penal, iar raportul juridic de drept penal, ca manifestare a conflictului de drept survenit, reprezintă obiectul juridic al acestuia. Obiectul material și cel juridic, determinând declanșarea și întreaga desfășurare a procesului penal, poartă denumirea de cauză penală¹⁷. d) În activitatea procesuală desfășurată de organele de urmărire penală și de instanțele de judecată

participă părțile și alte persoane. La soluționarea conflictului de drept penal participă persoane fizice și juridice

14 Grigore Gr. Theodoru, Lucia Moldovan, Drept procesual penal, Editura Didactică și pedagogică, bucurești, 1979, p. 20. 15 Nicolae Volonciu, op. cit., p.14. 16 Deși la momentul declanșării procesului penal nu sunt cunoscute toate aspectele pentru încadrarea juridică a faptei în legea penală, este suficient existența indiciilor unei infracțiuni, art.274 din c. proc.pen. 17 Nicolaie Volonciu, op. cit., p. 15.

DREPT PROCESUAL PENAL

6

titulare de drepturi și obligații, care își apără interesele ce derivă din faptul săvârșirii infracțiunii, numite în doctrină părți. Sunt părți în procesul penal inculpatul și partea vătămată, partea civilă și partea responsabilă civilmente. Codul de procedură penală include în grupul procesual al acuzării pe: procuror (art. 51 c. proc.pen.), organul de urmărire penală (art. 55 din c. proc.pen.) reprezentat de ofițerul de urmărire penală (art. 57 din c. proc.pen.), victima (art. 58 din c. proc.pen.), partea vătămată (art. 59 din c. proc.pen.), partea civilă (art. 61 din c. proc.pen.). În grupul procesual al apărării Codul de procedură penală include: bănuitul (art. 63 din c. proc.pen.), învinuitul, inculpatul (art. 65 din c. proc.pen.), apărătorul (art. 78 din c. proc.pen.), partea civilmente responsabilă (art. 73 din c. proc.pen.). În procesul penal sunt implicați și alți participanți, statutul cărora este reglementat de Codul de procedură penală. Pentru buna desfășurare a procesului penal sunt atrase și alte persoane (de ex., martorii, expertul specialist, interpretul, grefierul, asistentul procedural). Prin urmare, în procesul penal se include nu numai activitatea procesuală a organelor statului, dar și acțiunile părților, care în unele cazuri prevăzute de lege (conform art. 276 din c. proc.pen.) au un caracter decisiv. Activitatea părților este desfășurată în baza

legii procesuale determinată de poziția procesuală și scopul urmărit de acestea. De regulă, părțile și alte persoane (exceptând subiecții oficiali ai procesului penal) sunt atrase în procesul penal contrar voinței lor, pornind de la caracterul oficialității procesului penal. e) Procesul penal este o activitate ce limitează unele drepturi și libertăți fundamentale ale omului. În esență, o bună parte din activitatea procesului desfășurată de organele statului are un caracter de constrângere prin actele de urmărire și judecată, precum și măsurile procesuale dispuse față de participanții la proces. Astfel, scopul procesului penal este realizat, de asemenea, prin acțiuni și măsuri cu caracter de constrângere în situațiile când participanții la proces se opun să săvârșească sau că se abțină de la săvârșirea unor acțiuni. În cazul când legea prevede posibilitatea folosirii unui instrument de constrângere procesuală față de participanți acesta este aplicat de către organul de urmărire sau instanța de judecată, totodată asigurându-se condiții pentru efectuarea benevolă¹⁸ a acțiunii scontate. Acțiunile procesual penale cu caracter de constrângere efectuate în cadrul procesului penal se admit prin Constituție (art. 25, art. 54 alin. (2)) care prevede restrângerea exercițiului unor drepturi sau libertăți în scopul realizării unor interese social-generale, printre care figurează și desfășurarea urmăririi penale. §2. Scopul procesului penal Codul de procedură penală, în art. 1, prevede expres următoarele scopuri ale procesului penal: protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și de

18 La efectuarea ridicării de obiecte și percheziției, procurorul sau ofițerul de urmărire penală cere să i se predea obiectele sau documentele care urmează a fi ridicate, iar în cazul de refuz procedează la ridicarea lor silită sau percheziție (alin. (4) al art. 128 din c. proc.pen.).

PARTEA GENERALĂ

faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de descoperirea infracțiunii, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată. Din context rezultă că procesul penal are ca sarcină primordială aflarea adevărului¹⁹ cu privire la infracțiune, pe cât e posibil într-o cauză penală, pentru a trage la răspundere penală persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii. Astfel, procesul penal se declanșează pentru constatarea faptului infracțiunii și persoanei vinovate, realizându-se sarcina tragerii la răspundere penală prin aplicarea justă a legii penale, acesta fiind considerat scopul imediat²⁰ al oricărui proces penal. Un factor important în activitatea de combatere a fenomenului infracțional este considerat nu atât rigoarea pedepsei penale, cât faptul organizării unui sistem procesual penal menit să nu permită sustragerea de sub brațul drept și ferm al justiției²¹, totodată realizându-se scopul major al procesului - atragerea la răspundere penală a făptuitorului. Legiuitorul a menționat și alt aspect al represiunii și anume ca aceasta să nu se aplice persoanelor nevinovate, ceea ce poate avea consecințe grave asupra libertății, demnității și intereselor legitime ale persoanei și care contravine exigențelor statului de drept. Prin urmare, concomitent în procesul penal se realizează și sarcina reabilitării persoanei supuse pe nedrept învinuirii sau față de care s-au efectuat acte ce i-au îngădit unele drepturi, libertăți sau interese legale. Astfel, procesul penal poate fi definit - prin scopul pe care îl urmărește - ca mijloc de tragere la răspundere penală și mijloc de apărare împotriva unei condamnări neîntemeiate. Realizându-se scopul respectiv față de infractori și cel de reabilitare față de persoanele nevinovate, procesul penal contribuie la consolidarea legalității și a ordinii de drept, la ocrotirea intereselor societății, a drepturilor și libertăților cetățenilor, fiind un mijloc de realizare a justiției și deci un factor al stabilității societății. Totodată procesul penal are un rol preventiv general față de persoanele neangajate în activități infracționale, contribuind la prevenirea sau reducerea infracțiunilor în cazul când se realizează eficient sarcinile sale. Procesul penal se

declanșează sau continuă în privința unui decedat numai pentru reabilitarea acestuia, iar revizuirea procesului penal în urma descoperirii unor împrejurări se face pentru reabilitarea unui condamnat, nefiind limitată de nici un termen sau de decesul condamnatului - alin. (4) al art. 458 din c. proc.pen. Dreptul penal nu-și poate îndeplini scopul doar prin simpla incriminare sub sancțiunea pedepsei, a faptelor periculoase pentru societate²². Este nevoie de dreptul procesual penal pentru realizarea acestuia.

19 М.С. Строгович, *op. cit.*, p. 40. 20 Nicolae Volonciu, *op. cit.*, p. 16. 21 *Idem*, p. 17. 22 Costica Bulai, *op. cit.*, p. 17.

DREPT PROCESUAL PENAL

8

Asigurarea în procesul penal a inevitabilității tragerii la răspundere penală ori de câte ori se săvârșește o infracțiune, precum și excluderea unei condamnări nedrepte are o funcție educativă specială față de participanții la proces și educativă față de persoanele neangajate în activitatea procesuală. Activitatea procesual penală își atinge pe deplin rolul educativ, dacă pe parcurs inculpatul ajunge la înțelegerea corectitudinii justiției și caracterului echilibrat al tragerii sale la răspundere penală și cunoașterea spiritului de dreptate încorporat în hotărârea pronunțată²³. Astfel procesul penal contribuie la educarea cetățenilor în spiritul respectării neabătute a legilor și a Constituției Republicii Moldova așa cum este arătat în alin. (2) al art. 2 din c. proc.pen. Din cele relatate mai sus conchidem că procesul penal are drept scop imediat constatarea rapidă și completă a faptelor infracționale, pentru a trage la răspundere penală persoanele vinovate în condiții ce ar exclude pedepsirea inocenților, precum și drept scop general (indirect) consolidarea legalității și ordinii de drept, prevenirea și eradicarea infracțiunilor, ocrotirea intereselor societății, a drepturilor și libertăților cetățenilor și educarea acestora în spiritul respectării legilor.

§3. Formele istorice ale procesului penal 3.1. Generalități privind formele și tipurile procesului penal În funcție de condițiile istorice de dezvoltare a formațiunilor social-politice determinate de o serie de factori specifici au fost instituite deosebite proceduri la soluționarea unei cauze penale. Pentru a pătrunde în esența procesului penal modern, metoda istorică de studiere a acestui fenomen social a utilizat categoriile de tip și formă, analizându-le sub toate aspectele funcțiilor procesuale repartizate între subiecți, sistemului probatoriu și fazelor parcurse. Astfel, procesul penal în contextul istoriei statului și dreptului se prezintă tradițional în următoarele tipuri istorice: proces penal sclavagist, proces penal feudal, proces penal burghez și proces penal modern. Prin urmare, fiecărui tip de stat și drept îi este specific un tip de proces penal sub diferite forme. Formele procesului penal sunt determinate de particularitățile specifice ce definesc acest proces ca un fenomen neomogen. La diferite etape de dezvoltare a societății, în funcție de rolul organelor ce desfășoară anumite activități procesuale, de mijloacele de probă și principiile de apreciere a probelor, de sarcina probațiunii în proces și de alți factori deosebiți următoarele forme ale procesului penal: privat-acuzatorială; inchizitorială, acuzatorială, contradictorială și mixtă. Fiecărui tip istoric de proces penal îi sunt specifice mai multe forme, dintre care o formă este dominantă (de exemplu, în procesul penal sclavagist forma privat-acuzatorială, iar în cel feudal - forma inchizitorială), între tipurile istorice de proces penal și formele acestuia există o legătură indisolubilă, tipul determinând formele, fapt ce a condus

23 Nicolae Volonciu, op. cit., p.19.

PARTEA GENERALĂ

9

uneori la confundarea acestor categorii ca noțiuni identice²⁴. Problema evoluției formelor procesului penal este analizată în literatura de specialitate²⁵ în ordinea

apariției, dezvoltării și evoluției tipurilor istorice de proces penal, menționându-se că una și aceeași formă poate fi întâlnită la mai multe tipuri istorice, dar cu aspecte specifice epocii respective (de exemplu, forma privat-acuzatorială este întâlnită în toate tipurile de proces penal).

3.2. Caracteristica generală a formelor istorice ale procesului penal 3.2.1. Procesul privat acuzatorial a apărut în epoca sclavagistă în Grecia și Roma Antică, constituind forma dominantă a procesului penal în prima perioadă a feudalismului. Trăsătura specifică a acestui proces este faptul declanșării și susținerii învinuirii de către persoane ce au suferit în urma săvârșirii infracțiunii (cauze private) sau de către orice cetățean (al Atenei sau Romei) în cazul săvârșirii infracțiunii contra statului, societății sau moralei (cauze de stat)²⁶. Procesul nu putea fi intentat din oficiu de către judecător, chiar și în cazul infracțiunilor evidente, existând regula specifică acestei forme expusă de Cicero: *Nemo nisi accusatus, fuerit condemnare potes* - nimeni nu poate fi condamnat fără acuzația respectivă²⁷. Desfășurarea procesului era determinată de voința părților (acuzatorului și acuzatului). Astfel, renunțarea la învinuire avea consecințele încetării procesului cu sancționarea acuzatorului cu amendă, cu decăderea din dreptul de a intenta și susține învinuirea pe viitor²⁸. În cazul în care învinuitul era achitat, acuzatorul era acuzat de calomnie, iar dacă cel învinuit recunoștea vina sau părăsea judecata, procesul se termina cu condamnarea acestuia fără a fi examinate în continuare probele. Prezentarea probelor în instanța de judecată era o obligație a părților în susținerea învinuirii sau apărării, faza de urmărire penală lipsind cu desăvârșire, în procesul penal roman acuzatorul avea, de asemenea, posibilitatea de a strânge probe în mod forțat, în baza unei împuterniciri speciale de la pretor (*litteral*)²⁹. Învinuitul se afla, de regulă, în stare de liberate, pregătindu-și apărarea de sine stătător sau prin intermediul apărătorilor, care în Roma se împărțeau în mai multe categorii: avocați, laudatores și patroni³⁰. Procedura de judecată era deschisă și se desfășura în condiții de

contradictorialitate, în care părțile prezentau probele necesare. Sistemul probatoriu al procesului privat-cuzatorial în Grecia Antică includea (după Aristotel)³¹ cinci categorii de mijloace de probă: legile (unde părțile trebuiau să-și motiveze dreptatea);

24 П.А. Лупинская, Уголовный процесс, Юрист, Москва, p.12. 25 М.А. Чельцов-Бебутов, Курс советского процессуального права, том 1, Очерки истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих феодальных и буржуазных государствах, Госюриздат, Москва, 1957, с.25. 26 Idem, p. 90. 27 Idem, p. 144. 28 Idem, p.91. 29 Idem, p. 145. 30 Idem, p. 146. 31 Idem, p, 99.

DREPT PROCESUAL PENAL

10

depozițiile martorilor (martori erau considerați numai oamenii liberi); recunoașterea; tortura (robii de obicei erau interogați cu aplicarea torturii) și jurământul. Specifică pentru sistemul probatoriu al acestei forme de proces era folosirea frecventă a ordaliilor (cu focul și cu apa), bazate pe concepții mistice și religioase despre adevăr, precum și practicarea duelului judiciar, cunoscut și în Dacia³² ca mijloc de tranșare a litigiilor. Forma privat-acuzatorială a evoluat, regăsindu-se în procesul penal modern pentru unele infracțiuni cu un pericol social redus, când se instituie procedura atipică cu introducerea plângerii prealabile direct în instanța de judecată. Lista infracțiunilor pentru care procesul penal începe cu adresarea plângerii persoanei vătămate direct în instanța de judecată variază în funcție de poziția legiuitorului în materia de politică penală (de exemplu, Codul penal al României prevede o serie componente de infracțiuni: lovirea sau alte violențe, vătămarea corporală din culpă; violarea de domiciliu, amenințarea, insulta; calomnia; furtul pedepsit la plângerea prealabilă; abuzul de încredere și tulburarea de posesie s.a.; iar Codul de procedură penală al federației

Ruse, art. 27, prevede trei componente de infracțiuni: lovirea sau alte violențe; calomnia și insulta). Astfel de cauze penale declanșate și susținute în instanța de judecată de către persoana vătămată au fost numite în doctrina sovietică³³ cauze de învinuire privată. Procesul penal al Republicii Moldova a cunoscut³⁴ cauze de învinuire privată³⁵ pentru lovire, calomnie și insultă până la modificarea Codului de procedură penală prin Legea nr. 316-XIII din 9 decembrie 1994, care a dezincriminat aceste fapte, calificându-le drept contravenții administrative. În Codul actual de procedură penală (din 14 martie 2003) art. 276 prevede cauzele de învinuire privată³⁶, aici, însă cererea se depune la organul de urmărire penală sau la procuratură, fără posibilitatea depunerii acestei cereri direct în instanța de judecată. Prin urmare, procesul privat acuzatorial este determinat întru totul de voința celui vătămat de a-l trage la răspundere pe cel vinovat de săvârșirea infracțiunii, iar o particularitate a acestei forme este admisibilitatea împăcării părților atât pe cale extrajudiciară - prin renunțarea la orice formă de jurisdicție, cât și pe cale judiciară - prin procedura de împăciuire.

3.2.2. Procesul inchizitorial

apare o dată cu dezvoltarea caracterului oficialității procedurii vechi privat-acuzatoriale, prin excluderea principiului egalității părților, prin negarea drepturilor elementare ale învinuitului care devine un ”obiect” de exa

32 Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Șansa, p.17. 33 М.С. Строгович, *op. cit.*, Vol.II, p. 24. 34 Art. 94 din c. proc.pen., abrogat, prevedea cauze de declanșare doar în urma plângerii prealabile, care se înaintează numai organelor de urmărire penală, procedura fiind în continuare generală, cu unele excepții. 35 În etapa actuală, în procesul penal al Republicii Moldova este admisă numai învinuirea de stat susținută de procuror prin obligativitatea participării acestuia la dezbaterile judiciare în toate cazurile. 36 Aici, pentru a înțelege corect forma de acuzare privată care se aplică în Republica Moldova, vezi paragraful “Funcțiile procesuale” din lucrarea de față.

PARTEA GENERALĂ

minare, supus celei mai crude experimentări (tortură, arest și proces secret); prin negarea dreptului victimei de a acuza și înlocuirea lui cu voința impersonală a legii care mișcă procesul înainte; prin negarea poziției judecătorului, care devine legat de teoria probelor formale și criteriile de apreciere alor, impuse de legiuitor; prin înlocuirea noțiunii “învinuire” cu noțiunea “motive de pornire a procesului”³⁷. Treptat procesul privat acuzatorial este înlocuit cu procesul inchizitorial pentru o serie de infracțiuni grave, unde chestiunea tragerii la răspundere penală nu mai este un drept privat, ci un drept public, realizat de către organele statului. Deși procesul inchizitorial este o formă tipică perioadei feudalismului, aspecte de investigație (inguisitio), în vederea căutării probelor de către judecător, se întâlnesc în Roma³⁸ (în perioada monarhiei) în timpul efectuării cercetărilor de către șeful poliției (praefectus vigilium) și al susținerii învinuirii în fața judecății prefectului orașului (praefectus urbanus) pentru diferite crime grave, cumulându-se funcțiile de învinuire și judecare. Forma inchizitorială este specifică procesului penal în provinciile romane, unde guvernatorul avea atribuții administrative și judecătorești exercitate în teritoriu de către magistrații superiori (dumviri iure și guattorviri³⁹), forma privat-acuzatorială fiind inefficientă din cauza criminalității determinate de agresiunea Imperiului Roman⁴⁰ contra teritoriilor ocupate. Elemente de proces inchizitorial se foloseau din cele mai vechi timpuri la judecarea cauzelor penale privind infracțiunile flagrante (în cazul judecării infractorului la locul săvârșirii infracțiunii) și a infracțiunilor urmărite de strigătul sau învinuirea obștească⁴¹, iar izvorul principal al procesului inchizitorial este recunoscut procesul ecleziastic (canonic)⁴² care s-a răspândit în Europa în sec. XI-XII și asupra procesului laic. Procesul inchizitorial este specific și dreptului medieval în Moldova și Țara Românească, unde domnitorul delega un dregător care să cerceteze și să judece o pricină după indicațiile date în porunca domnească, precum și să execute

hotărârea luată⁴³, iar marii dregători cercetau și judecau pricinile penale și fără delegație, având o competență materială de judecată proprie (*ratione material*) și personală (*ratione personal*)⁴⁴, cumulându-se astfel funcțiile de urmărire, învinuire și judecare. Începerea cercetărilor din oficiu de dregători în cazul săvârșirii infracțiunilor grave (omor, tâlhării) se făcea

37 И.Я. Фойницкий, Курс уголовного судопроизводства, том. 1, Альфа, Санкт-Петербург, 1996, с.17. 38 М.А. Чельцов-Бебутов, *op.cit.*, p.152-154. 39 Emil Cernea, Emil Molcuț, *op. cit.*, p.22. 40 Ion Gheorgiu-Brădeț, *Criminologia generală românească*, Brașov, 1993, p.31. 41 М.А. Чельцов-Бебутов, *op. cit.*, p.207. 42 И.Я. Фойницкий, *op. cit.*, p.21-24. 43 Valentin al. Georgescu, Ovid Sachelarie, *Judecata Domnească în Țara Românească și Moldova, 1611-1830, Partea a II-a, Procedura de judecată*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, p. 14. 44 Petre Strihan, *Judecata Domnească în Țara Românească și Moldova 1611-1831, Partea I, Organizarea judecătorească*, vol. I., Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, p. 117-118.

DREPT PROCESUAL PENAL

12

atât în interes public - pentru stabilirea dreptății, cât și din interes material - judecătorul însușea suma stabilită ca pedeapsă pecuniară pentru infracțiuni private⁴⁵; cel condamnat la moarte avea posibilitatea (până în sec. al XVIII-lea) să-și “răscumpere capul”, plătind domnitorului sau marelui vornic gloaba (dușegubina)⁴⁶. O particularitate a procesului inchizitorial din Principatele Românești era obligația satului de a prinde răufăcătorii, urmărindu-i până la hotarul cu satul vecin, unde “urma” răufăcătorului era transmisă în sarcina celui alt sat; satul care pierdea urma plătea dușegubina. Această responsabilitate colectivă s-a menținut paralel cu abilitarea unor dregători de a efectua numai

urmărirea penală⁴⁷. Reminiscente ale acesteia se regăsesc în *Condica Criminalicească* (în Moldova în perioada 1820-1826) prin dispozițiile legii ce reglementează urmărirea penală (prinderea și cercetarea celui învinovățit) efectuată de ispravnici, căpitani de margine, ocolași, căpitani de târguri, căpitani de poștă, în ea fiind cuprinse și dispoziții privitoare la organizarea poterelor cu târgoveți și săteni. O altă trăsătură specifică procesului inchizitorial, cunoscută vechiului drept românesc, este neadmiterea încetării procesului prin împăcarea părților chiar și în cazul când s-a pornit în urma plângerii părții vătămate. Astfel, izvoarele istorice de drept relatează cazuri de răpiri de femei elocvente sub acest aspect: “Când va mărturisi muiarea singură de va dzice cum s-au răpit cu voia ei, pentru să scape răpitorul de certarea morții, atuncea să cade să cerceteze bine giudețul să nu fie tocmeala părinților răpitorului sau al rudelor lui”⁴⁸, “și de are face și pace, vinovatul nu-ș va folosi nemica cu această pace ce să va certa cu moarte”⁴⁹. Chiar și în cazul “suditului” (insulte) nu se accepta iertarea: “semnele ce scriu mai sus arată cum cel suduit au ertat pri cel ce l-au suduit, înainte, până a nu întră acele cuvinte în urechile giudețului, iară de-l va erta după ce va fi înțeles giudețul, atunce nu se cheamă iertare aceaia sudalmă”⁵⁰.

45 Valentin al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op.cit., p.62. 46 Idem, p.21-22. 47 “Părcălabul, vornicii și cămărașii au putere să caute și să cerceteze toate pricinile, însă de a le hotărî nu au ei voie, fără numai pe cele mai mici “ (Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei, Literatura artistică, Chișinău, 1988, p. 133. Marele armaș avea atribuții de a prinde, aresta și transporta vinovații spre a fi înfățișați divanului, precum și a cerceta pe cei bănuiți, fiind puși la “cazne” sau “truduri”, dându-li-se “strânsoare” ca să mărturisească fapta și să arate pe complici (Valentin Al. Georgescu, *Petre Strihan, Judecata domnească în Țara Românească și Moldova 1611-1830, Partea I, Organizarea judecătorească, vol.I, 1740-1830*) Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, p. 139. Hatmanul în Moldova în perioada 1740-1831 avea următoarele atribuții: să*

urmărească și să prindă pe tâlhări, să facă primele cercetări împotriva celor vinovați de omoruri, tâlhărie, furturi și alte fapte penale grave, luând interogatorii, declarații de martori, ținând registre cu lucrurile furate, precum să înainteze pe infractori împreună cu actele încheiate și corpurile delictelor la instanța de judecată (Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan, op. cit., p.139). 48 Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p.139-143. 49 Cartea românească de învățământ, 1640, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1961, p. 132. 50 Idem, p. 137.

PARTEA GENERALĂ

13

Iertarea infractorului de către victimă sau succesorii săi în urma despăgubirilor primite atrăgea de obicei transformarea pedepsei capitale în amendă⁵¹, dar nu absolvirea de răspunderea penală. Domnul, dar nu cel vătămat sau rudele lui, aprecia dacă era cazul să fie răscumpărat capul infractorului în funcție de antecedentele infractorului. Specific procesului inchiuzitorial european în (Franța, Germania, sec. XV-XVIII) este sistemul probelor legale⁵² în vederea stabilirii adevărului într-o cauză penală. Astfel, judecătorului i se atribuia rolul de a constata existența probelor, care aveau forță probantă dinainte stabilită. În Moldova și în Țara Românească procedura penală a cunoscut (în sec. XV-XIX) sistemul probelor de convingere. Acesta presupunea că proba administrată nu-l silea pe judecător să achite sau să condamne, după cum dovada nevinovăției a fost sau nu făcută, soluția fiind lăsată la libera convingere a judecătorului.⁵³ În sistemul probatoriu din Principatele Românești predomina proba testimonială care avea la bază mărturisiri simple și sub jurământ ale părților sau ale martorilor, precum și ale jurătorilor penali, unde persistă ideea arhaică a dezvinovățirii subiective, prin solidarizarea efectivă, globală și nemotivată strict rațională⁵⁴. În materia folosirii probei cu martori în vechiul drept românesc deseori s-a aplicat adagiul (testis unus testis nullus)⁵⁵, precum și o serie de norme juridice sociale:

morale, religioase, arătate în manualul de legi al lui Mihai Fotino din 1765 și în alte izvoare⁵⁶, ce redau elocvent particularitățile dreptului feudal. Alte mijloace de probă cunoscute procesului inchiuzitorial românesc sunt prezumțiile legale, bazate pe amănunte cazuistice⁵⁷; expertiza care apare într-o anumită formă embrionară, folosindu-se declarațiile unor specialiști în medicină, în cauze privind infracțiuni contra persoanei⁵⁸; înscrisurile care în materie penală sunt actele îndeplinite de dregători în efectuarea urmăririi penale⁵⁹ sau în urma unor cercetări la

51 Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 22. 52 М.А. ЧЕЛЫЦОВ-БЕБУТОВ, op. cit., p.250-253, 280-282, 288-292. 53 Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 170. 54 Idem, p.27. 55 Legiuirea Caragea în Țara Românească (1818), prevede regula: “Un martor singur ca nici unul se socotește”, iar în Moldova – Manual juridic al lui Andronache Donici (1805-1814), deși prin Condica criminalicească, s-a încercat să se înlăture aplicarea acestui adagiu (Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 156-157). 56 Idem, p. 156-157. 57 Prezumpția în caz de omor prin otrăvire; “Prepusurile otravei, de unde să iau, să se poată crede” (Cartea românească de învățământ, op. cit., p.99-100). Condica Criminalicească prevede în par. 142.și 143 o serie de prezumții prin care se poate dovedi fapta incriminată (Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 172). 58 Cartea românească de învățământ prevede în caz de rănire: “Cînd vă zice vraciul că iasta rana moarte, ăl vom crede” (p. 107) sau în cazul stabilirii stării psihice a învinutului : “... iară pentru să-l cunoască giudețul au adevărat iaste nebun trebuie să-l întrebe giudețul multe întrebări și în multe fealuri și cu multe meșteșuguri și să întrebe și pe vraci cării foarte lesne vor cunoaște va fi nebun cu adevărat” (p. 166). 59 Condica Criminalicească prevede în par. 137, ca “tacriurile ispravnicilor, practicele, jurnalul și alte obștești documentari au credință de obște și pentru aceae dau legiuită puterea de dovadă” (Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 166).

fața locului efectuate prin delegația (însărcinarea) instanței de judecată; cunoștința personală a judecătorului cu privire la faptele procesului dinainte de desfășurarea lui⁶⁰. Recunoașterea vinovăției de către învinuit în procesul inchizitorial avea o importanță deosebită, considerându-se “regina probelor”. Pentru dobândirea acestei declarații frecvent se aplica tortura. O serie de izvoare istorice de drept din Europa medievală⁶¹ reglementează expres condițiile interogării cu aplicarea forței - metodă specifică procesului inchizitorial. Tortura ca mijloc de interogare a învinuitului a fost folosită și în Principatele Românești⁶², deși recunoașterea vinovăției de către învinuit era apreciată de către judecător, cu luarea în considerație și a altor probe, iar prin textul de lege “mărturisirea o va face de bună voie și va fi întovărășită cu așa felii de întâmplări, a căror adevăr se dovedește din curgerea pricinii”⁶³ s-a încercat să se limiteze aplicarea torturii în procesul penal românesc. O altă particularitate distinctă a procesului inchizitorial este faptul neaplicării principiului prezumției nevinovăției. Învinuitul era impus să-și dovedească nevinovăția. În vechiul proces românesc, mai ales în procedurile jurătorești, sarcina probei era trecută în seama acuzatului pentru dezvinovățire, neaplicându-se regula (onus probandi incumbit ei qui dicit non ei qui negat - sarcina probei este al celor ce afirmă și nu a celor ce neagă; trad aut.)⁶⁴. Principiul prezumției nevinovăției persoanei în procesul inchizitorial nu era respectat nici la etapa pronunțării sentinței. Dacă era stabilită deplin vinovăția, se pronunța în mod tradițional condamnarea, dacă nu - achitarea, iar în cazul insuficienței probelor pentru a adopta soluția definitivă, învinuitul era lăsat sub învinuire pe un termen nedeterminat în baza sentinței specifice (le plus ample informe)⁶⁵, aplicate în Franța conform “Marii ordonanțe penale” din 1670. Desfășurându-se în formă scrisă și secretă, procesul inchizitorial exclude elementul de contradictorialitate și, respectiv, participarea apărătorului. Astfel, în

procesul inchizitorial francez apărătorul nu se admitea decât în cazuri excepționale⁶⁶, iar în pricinile penale vechilul (avocatul în vechiul proces românesc) nu se admitea⁶⁷, motivându-se că “învinuții trebuie și răspundă personal, fără a apela la ajutorul reprezentantului”⁶⁸, pentru a nu admite împiedicarea aflării adevărului.

60 Idem, p. 49. 61 A se vedea: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. Под. ред. З.М. Черниловского, «Юридическая литература», Москва, 1984, с.132. “Carolina” (Constitutiv Criminalis Carolina) din 1532 pentru Germania și ordonanțele Despre judecata și menținerea ordinii în Regat din 1498 și Despre efectuarea justiției din 1539 pentru Franța. 62 Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan, op. cit., vol. II, p. 168-169. 63 Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., vol. II, p. 170. 64 Idem, p. 27-28. 65 M.A. Чельцов-Бebutov, op. cit., p.254. 66 Idem, p. 247. 67 Pravilniceasca condică din 1780 din Țara Românească și Manualul juridic al lui A. Donici în Moldova interziceau vechilia în pricini de vinovăție (Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 123-124). 68 M.A. Чельцов-Бebutov, op. cit., p.247.

PARTEA GENERALĂ

15

Forma inchizitorială se regăsește în procesul penal modern în statele sistemului de drept continental în faza urmăririi penale cu o serie de modificări determinate de principiile noi, mai umane ale procesului penal. 3.2.3. Procesul acuzatorial apare în urma reformării procesului inchizitorial, ca reacție la măsurile de tortură aplicate individului în cadrul acestei activități. Totodată, aceste măsuri nu asigurau deloc interesele justiției, transformând judecătorul în instrument mecanic de aplicare formală a legii, unde eroarea judiciară era fenomen obișnuit, iar adevărul obiectiv nu era nicidecum cunoscut⁶⁹. Astfel, în Franța, în sec. XVIII, forma inchizitorială a procesului este înlocuită cu forma acuzatorială.

Învinuitului i se acordă drepturi la administrarea probelor, iar trimiterea în judecată se dispune de reprezentanții poporului, care participă și la înfăptuirea justiției prin Curțile cu jurați⁷⁰, asigurând drepturile și libertățile persoanei în proces. În urma reformei judiciare în Franța este adoptat, în 1808, Codul de procedură penală (Cod d'instruction criminelle) care a creat un sistem mixt⁷¹ de procedură, luându-se ca model procesul penal englez, reorganizat sub influența instituțiilor locale⁷² specifice procesului inchizitorial în faza urmăririi penale, care rămâne nepublică și scrisă, iar faza judecării cauzei devine publică, orală și contradictorială⁷³. Caracterul contradictorialității fazei examinării cauzei în instanța de judecată, cu particularități specifice, deosebite de "contradictorialitatea" procesului englez, a determinat forma acuzatorială a procesului penal francez. Astfel, conform Codului de procedură penală francez din 1808, președintele instanței de judecată avea atribuția de a interoga minuțios inculpatul, după care era posibilă interogarea de către procuror și alți participanți. Având funcția aflării adevărului la etapa anchetei judecătorești prin oricare acțiuni suplimentare din oficiu (de exemplu, dispunerea unei expertize, citarea unor noi martori, cercetarea la fața locului și altele), președintele ședinței de judecată a fost numit "al doilea acuzator"⁷⁴ în proces, fapt care confirmă esența acuzatorială a acestei faze. Procesul penal francez, fiind divizat în baza codului din 1808 în două faze principale, unde instrucția (ancheta) rămâne inchizitorială, iar judecata este guvernată de principiile procedurii acuzatoriale, a fost definit ca proces inchizitorial-acuzatorial⁷⁵. Aceeași procedură acuzatorială se instituie și în România în urma promulgării Codului de procedură penală din 1864, datorită faptului că principala sursă de inspirație pentru cei ce l-au redactat a fost Codul de instrucție criminală din Franța (1808)⁷⁶. Pentru forma publică acuzatorială a procesului este caracteristică acordarea unor

69 И.Я. Фойницкий, *op. cit.*, p.27. 70 Igor Dolea, *Curțile cu jurați în procesul penal*, Chișinău, 1996, p. 9-10. 71 М.А. Чельцов-Бебутов, *op. cit.*, p.474. 72

И.Я. Фойницкий, op. cit., p.30. 73 М.А. Чельцов-Бebutov, op. cit., p.489. 74 Idem, p. 491. 75 Idem, op. cit., p. 479. 76 Liviu P. Marcu, Istoria dreptului românesc, Lumina Lex, București, 1997, p. 204-205.

DREPT PROCESUAL PENAL

16

împuterniciri mult mai largi procurorului⁷⁷ în exercitarea funcției învinuirii decât apărătorului, care, deși era admis în faza instrucției (în Franța prin Legea din 1897⁷⁸, în România prin Legea din 1902⁷⁹), după prima interogare a învinuitului, nu se bucura de aceleași drepturi, în susținerea apărării, nici la judecată. Pentru asigurarea cercetării și examinării complete și obiective a cauzelor penale în procesul acuzatorial funcția urmăririi penale și acuzării, exercitată de procuror, judecătorul de instrucție și poliție au fost divizate de funcția trimiterii în judecată și examinării, exercitată de judecători în cadrul Camerei de acuzare sau al instanțelor de judecată. Hotărârea judecătorească era valabilă dacă fusese dată de autoritatea judecătorească competentă și constituită conform legii și dacă era motivată să conțină textul legii aplicate, iar căile ordinare de atac erau (opoziția și apelul)⁸⁰ și cele extraordinare, fapt ce confirmă consolidarea principiului legalității procesului penal. Un alt aspect prerogativ al procedurii acuzatoriale este trecerea de la sistemul probelor legale (formale) la principiul liberei aprecieri, preluat din procesul englez, unde judecătorii (jurații) apreciau probele după propria convingere. Se întâlnesc și reguli specifice sistemului acuzatorial francez vechi privind divizarea martorilor în două categorii: de încredere⁸¹ și fără încredere sau privind dovada unor delictе prin procese verbale întocmite de funcționarii publici, care pot fi contestate numai prin declararea lor ca fiind false⁸². Sarcina probațiunii în procesul acuzatorial le revenea procurorului și părții civile, care erau obligați să dovedească faptul săvârșirii infracțiunii, vinovăției și prejudiciul material. Dacă aceste aspecte nu erau dovedite, învinuitul beneficia de prezumția nevinovăției. Astfel, principiul

prezumției nevinovăției, recunoscut oficial prin art. 9 al Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului din 1789, a schimbat rolul subiecților în probațiune, acordând o poziție favorabilă celui învinuit. Totodată, din prezumția nevinovăției s-au desprins o serie de reguli procesuale formulate în legislația și doctrina franceză din sec. al XIX-lea: 1. a) inculpatul care neagă faptul săvârșirii infracțiunii nu este obligat să prezinte probe în acest sens; b) dacă inculpatul se referă la împrejurări care exclud faptul săvârșirii infracțiunii sau vinovăției, el nu este obligat să le dovedească. Aceste împrejurări se vor dovedi de procuror; c) dacă învinuitul a săvârșit o tentativă și acțiunile date pot constitui începutul diferitelor infracțiuni, judecata va considera că tentativa s-a săvârșit asupra unei infracțiuni mai puțin periculoase.

77 M.A. Чельцов-Бебутов, op. cit., p.490-491. 78 Idem, p. 496. 79 Elena Aramă, Istoria dreptului românesc, Chișinău, 1995, p. 132. 80 M.C. Строгович, Право обвиняемого на защиту и презумция невиновности, Наука, Москва, 1984, c. 65. 81 M.A. Чельцов-Бебутов, op. cit., p. 500. 82 Idem, p. 501. 83 M.C. Строгович, Право обвиняемого на защиту и презумция невиновности, Наука, Москва, 1984, c. 65.

PARTEA GENERALĂ

17

2. La condamnarea de către judecata primei instanțe condamnatul poate fi lăsat în libertate până la soluționarea apelului sau recursului, care suspendă executarea sentinței de condamnare. 3. La numărarea buletinelor date de jurați, cele neîndeplinite sau neclare se consideră în favoarea inculpatului. 4. Egalitatea voturilor juraților pentru achitare și condamnare atrage achitarea inculpatului. 5. Judecata are dreptul să suspende acțiunea verdictului de învinuire a juraților și să trimită cauza la o nouă examinare, dacă juriul a luat o decizie greșită. Acest drept nu se aplică în cazul emiterii greșite a unui verdict de achitare. 6. Situația

inculpatului nu poate fi înrăutățită dacă sentința a fost atacată cu apel sau recurs de către acesta. 7. Nu se admite revizuirea cauzei în privința celui achitat, dacă circumstanțele noi apărute dovedesc achitarea greșită (М.А. ЧЕЛЬЦОВ-БЕБУТОВ, op. cit., p. 504505). Procesul penal sovietic a fost dominat de principiile procedurii acuzatoriale, rolul instanței de judecată având următoarele particularități⁸⁴: a) instanța de judecată avea obligația de a declanșa procesul penal în cazul depistării indiciilor infracțiunii (art. 3 din c. proc.pen. al RSSM); b) instanța de judecată avea obligația de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei (art. 14 din c. proc.pen. al RSSM); c) instanța de judecată era abilitată să remită cauza la organele de urmărire penală pentru cercetare suplimentară din faza trimiterii în judecată (art. 205 din c. proc. pen. al RSSM) sau din faza examinării cauzei în prima instanță (art. 225 din c. proc.pen. al RSSM); d) examinarea cauzei în prima instanță era posibilă în lipsa procurorului (art. 240 din c. proc.pen. al RSSM); e) instanța de judecată declanșa procesul penal pentru noi fapte sau noi persoane la examinarea cauzei în prima instanță (art. 221, 222 din c. proc.pen. al RSSM); f) Președintele Judecătorei Supreme și locuitorii lui aveau dreptul de a ataca hotărârile judecătorești definitive în ordine de supraveghere, (art. 351 din c. proc. pen. al RSSM).

3.2.4. Procesul contradictorial

este cunoscut în țările sistemului anglo-saxon (Anglia, Statele Unite ale Americii, Canada), care se bazează pe egalitatea părților și separarea funcțiilor între învinuire, apărare și judecată atât în faza judecății, cât și în faza urmăririi penale. Astfel, justiția penală engleză a fost definită ca, o căutare publică în scopul aflării adevărului, unde pentru atingerea reală a acestuia îmbracă forma competiției între acuzator și inculpat⁸⁵.

⁸⁴ Unele dispoziții vechi ale procesului penal sovietic s-au păstrat până astăzi în procedura rusă. Astfel, “contradictorialitatea examinării cauzei în judecată nu a căpătat o dezvoltare consecutivă” (УГОЛОВНЫЙ процесс, Юристь, Москва,

1995, пор. ред, Р.А. Лупинской, с.14). 85 М.А. Чельцов-Бebuтов, op. cit., p. 413.

DREPT PROCESUAL PENAL

18

Urmărirea penală în procesul contradictorial se desfășoară atât de pe poziția învinuirii, cât și de pe poziția apărării, iar rolul judecătorului este de a sancționa o serie de măsuri cu caracter de constrângere (aducere forțată, arestare, percheziție etc. desfășurate la această etapă, iar pentru unele categorii de cauze - de examinare preventivă a materialelor prezentate de părți). În faza urmăririi penale (la examinarea preventivă) audierea martorilor și experților se face fără excepții în prezența învinuitului sau apărătorului, care au dreptul să participe la ascultarea acestora. Audierile se desfășoară în mod încrucișat de către acuzator (sau avocatul lui) și de către învinuit (sau apărătorul lui)⁸⁶. Procesul penal englez este dominat de principiul prezumției nevinovăției, care presupune că sarcina probațiunii revine acuzării: ea care trebuie să dovedească faptul comportării ilegale a învinuitului, pornind de la regula generală (cel care afirmă trebuie să dovedească faptul dat). Totodată, în teoria engleză a probațiunii sunt cunoscute reguli de trecere a sarcinii probațiunii de la acuzator la învinuit (sau apărătorul lui), în funcție de afirmațiile invocate de apărare la acuzația adusă. Astfel, faptul că inculpatul a executat pedeapsa pentru infracțiunea dată sau a fost grațiat sau achitat pentru aceeași acuzație se va proba de cel acuzat, iar faptul că învinuitorul este iresponsabil se va proba de apărător⁸⁷, aplicându-se în ultimul caz prezumția că starea normală se presupune până când nu se va dovedi contrariul, în sarcina învinuitului se pune dovedirea alibiului, precum și a tuturor circumstanțelor cunoscute de el și invocate în apărarea sa⁸⁸. În procesul penal contradictorial organele de stat ce desfășoară urmărirea penală (poliția, procuratura) nu au obligația să adune probe în favoarea învinuitului; acesta, în schimb, trebuie să întreprindă măsuri active cu ajutorul avocaților, detectivilor particulari și

experților pentru a administra probe în apărarea sa. În acest scop, legislația federală a SUA din 1964 privind justiția penală prevede acordarea unei sume de bani (până la 300 de dolari) învinuitului pentru cheltuieli în scopul apărării sale⁸⁹. Examinarea cauzei în procesul penal contradictorial are loc asemănător formei procesului civil, unde părțile prezintă probele în acuzare sau în apărare față de instanța de judecată, care are rolul unui arbitru. Desfășurarea anchetei judecătorești în procesul anglo-saxon depinde de faptul recunoașterii sau nerecunoașterii vinovăției de către învinuit. Astfel, dacă învinuitul recunoaște vina sa la acuzarea adusă de acuzator, ancheta judecătorească nu se desfășoară și judecătorul emite sentința fără a mai pune juraților întrebarea cu privire la fapte și vinovăție⁹⁰. În cazul când învinuitul neagă faptul săvârșirii infracțiunii și acuzatorul nu a

86 Idem, p. 421. 87 Idem, p. 439-440. 88 А.И. Лубинский, Предварительное расследование по законодательству капиталистических государств, «Юридическая литература», Москва, 1977, с. 40. 89 Dallin H. Oaks and Warren Lehman, A criminal Justice System and the Indigent, Chicago-London, 1968, p. 135. 90 М.А. Чельцов-Бебутов, op. cit., p. 429.

PARTEA GENERALĂ

19

prezentat suficiente probe în acuzare, judecătorul emite ordin de înscriere în procesul verbal a verdictului de achitare fără a transmite cauza spre examinare juraților⁹¹. O instituție specifică procesului penal contradictorial din SUA este acordul de recunoaștere a vinovăției (într-o formă puțin distinctă decât acordul de recunoaștere al vinovăției conform procedurii penale din Republica Moldova), care se încheie între părți și presupune obligația ca acuzarea să reîncadreze fapta într-o componentă de infracțiune mai puțin gravă, iar învinuitul să recunoască vinovăția în faptul săvârșirii acestei infracțiuni⁹². 3.2.5. Forma mixtă a

procesului s-a constituit în urma reformelor judiciare și presupune existența elementelor procesului inchizitorial în faza urmăririi penale (caracterul nepublic și scris; lipsa caracterului contradictoriu și nemijlocirii; îndeplinirea funcției de urmărire penală concomitent cu luarea hotărârilor în cauză de către organul de urmărire sau procuror), precum și a elementelor procesului contradictorial în fazele judiciare. Procesul penal al Republicii Moldova a căpătat o formă mixtă în urma modificărilor aduse Codului de procedură penală prin Legea din 9 decembrie 1994⁹³, care a schimbat esențial⁹⁴ rolul instanței de judecată în proces cu particularități specifice formei contradictoriale. Legislația procesuală penală a Republicii Moldova a cunoscut o reformă majoră prin adoptarea noului Cod de procedură penală la 14 martie 2003, care a intrat în vigoare la 12 iunie 2003. Astfel procesul penal al Republicii Moldova este un proces contradictorial, care va fi analizat detaliat în lucrarea de față.

§4. Forma procesuală a procesului penal 4.1. Noțiunea formei procesuale Legea indică și dispune formele în care se manifestă și se realizează activitățile procesuale. Formele reglementate de lege în care se desfășoară procesul penal sunt denumite forme procesuale⁹⁵. Forma procesuală (ordinea procesuală) a procesului penal constituie totalitatea condițiilor stabilite în legea procesuală în baza cărora se desfășoară procesul penal în general și se adoptă hotărâri în cauză sau a unei acțiuni procesuale distincte (sau a unui complex de acțiuni) care determină raportul și succesiunea acțiunilor efectuate cu soluțiile date⁹⁶. Forma procesuală exclude arbitrariul din

91 П.А. Лупинская, *op. cit.*, p.518. 92 *Idem*, p. 525. 93 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.9, 1995, art.92. 94 În urma modificării Codului de Procedură penală prin Legea din 9 septembrie 1994 instanța de judecată a fost trecută din categoria organelor de combatere a criminalității (organe de reprimare) în categoria organelor de soluționare a cauzelor penale (organe de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor). 95

Nicolae Volonciu, op. cit., vol. I, p. 14. 96 М.Л. Якуб. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве, Юридическая литература, Москва, 1981, с. 8.

DREPT PROCESUAL PENAL

20

procesul penal și stabilește un regim juridic imperativ de desfășurare a acestei activități, fiind totodată considerată garanție împotriva abuzurilor⁹⁷. În funcție de condițiile și succesiunea desfășurării unei faze sau a procesului în întregime distingem forme procesuale, determinate de anumite particularități ale cauzei ca: gravitatea infracțiunii și măsura de pedeapsă prevăzută de lege; vârsta minoră și alte stări ale învinutului; starea de iresponsabilitate a infractorului cauzată de o boală mintală; săvârșirea unor infracțiuni în condiții de flagrantă; existența elementului internațional în procesul penal. Tendința unificării procedurii după formă, prin stabilirea în lege a principiilor unice nu exclude diferențierea formelor procesuale pentru anumite categorii de cauze penale. Diferențierea formelor procesuale este absolut necesară ca și unificarea, unde aceste două tendințe opuse există într-o unitate dialectică⁹⁸.

4.2. Formele procesuale în procedura penală a Republicii Moldova Forma generală (tipică) este prevăzută de lege pentru majoritatea absolută a cauzelor penale ca tendință a unificării procedurii penale. Procedura în cauză este formă dominantă în proces, fiind eficientă și optimă pentru atingerea scopului procesului penal. Forma generală presupune efectuarea acțiunilor procesuale în baza regulilor unice și parcurgerea tuturor fazelor obligatorii ale procesului penal. Formele speciale⁹⁹ sunt prevăzute pentru anumite categorii de cauze penale, care pot fi clasificate în forme speciale ce se desfășoară sub aspectul regulilor generale procesuale cu unele excepții, determinate de particularitățile cauzei și în forme speciale (atipice)¹⁰⁰, unde lipsesc unele faze procesuale. Procedura în cauze cu

privire la infracțiunile săvârșite de către minori se evidențiază prin faptul acordării unor garanții procesuale suplimentare, determinate de asigurarea dreptului la apărare și altor drepturi ale minorului¹⁰¹. Noul Cod de procedură penală a reglementat în capitole separate procedurile care au o formă specifică față de cea generală. Astfel, procedura în cauzele privind minorii este prevăzută în art. 474-488 din c. proc.pen. Procedura aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical (art. 488-503 din c. proc.pen. al RM) este determinată de starea de iresponsabilitate a făptuitorului

97 Declarația drepturilor omului și cetățenilor din 1789 în Franța, art. 11, prevede: “Orice act îndreptat împotriva oricărei persoane în cazuri neprevăzute de lege și fără o formă stabilită se consideră fărădelege și tiranie” (П.А. Лупинская, *op. cit.*, p.36. 98 Х. У. Рустамов, *Уголовный процесс. Формы, Закон и право*, Москва, 1998, с. 16. 99 Formele speciale urmează a fi deosebite de procedurile speciale, care determină ordinea de desfășurare a unor activități legate de procesul penal (de exemplu, procedura aplicării de sancțiuni bănești și amenzi, procedura reparării prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești). 100 Ion Neagu, *op. cit.*, vol. I, București, 1992, p. 11. 101 Pentru detalii a se verifica Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cadrul examinării cauzelor privind infracțiunile săvârșite de minori” nr. 37 din 12 noiembrie 1997.

PARTEA GENERALĂ

21

în momentul săvârșirii infracțiunii sau după săvârșirea infracțiunii și de pericolul ce-l prezintă pentru societate prin natura faptei săvârșite și caracterul bolii mintale. Judecarea cauzei se efectuează cu participarea obligatorie a procurorului și apărătorului (art. 497 din c. proc.pen. al RM). O altă formă procesuală atipică

este procedura specială privind acordul de recunoaștere a vinovăției (art. 504-509). Această formă poate fi aplicată în privința unei persoane care își recunoaște vinovăția. Avantajul acestei proceduri este acela de a diferenția persoanele care își recunosc vinovăția prin aplicarea unui mijloc juridic, de atragere la răspundere penală a făptuitorului în cazurile când organele de urmărire penală și procurorul nu pot fi sigure de condamnarea persoanei, iar apărarea nu este sigură de achitarea învinuitului. În situația descrisă acuzarea și apărarea pot încheia un acord de recunoaștere a vinovăției de către învinuit. Dacă acest acord este legal și acceptat de către judecător, atunci pedeapsa aplicabilă persoanei ce-și recunoaște vinovăția este redusă cu o treime din plafonul ei superior (art. 80 din CP al RM). În cazul când este săvârșită o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă și persoana își recunoaște vinovăția, nu prezintă pericol social și poate fi reeducată fără aplicarea unei pedepse penale, urmărirea penală poate fi suspendată condiționat (art. 510-512 din c. proc.pen. al RM) cu liberarea ulterioară de răspunderea penală conform art. 59 din CP al RM. Procesul penal al Republicii Moldova prevede, pe lângă formele descrise, următoarele proceduri care îmbracă o formă procesuală atipică: Procedura de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante (art. 513-519 din c. proc.pen.). Procedura privind urmărirea penală și judecarea cauzelor privind infracțiunile săvârșite de persoane juridice (art. 520-523 din c. proc.pen.). Procedura de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești (art. 524-525 din c. proc.pen.). Procedura de restabilire a documentelor judiciare dispărute (art. 526-530 din c. proc.pen.). Procedura în cauze penale cu element internațional este specifică luptei contra fenomenului infracțional prin colaborarea statelor, care prevede acordarea de asistență judiciară în baza tratatelor sau convențiilor internaționale, iar în lipsa acestora conform regulilor generale ale reciprocității¹⁰². Legislația procesual penală conține un capitol ce reglementează asistența juridică internațională în materie penală. Aceste proceduri speciale care îmbracă o formă diferită decât cea generală nu generează o inegalitate a persoanelor în fața legii

sau încălcarea principiului legalității; ele conțin reglementările specifice și particularitățile pe care le îmbracă forma procesuală penală în fiecare din aceste cazuri în parte, pentru aplicarea cât mai obiectivă a normei juridice de drept penal, fără însă a neglija particularitățile cauzelor descrise în aceste proceduri speciale.

102 Nicolae Volonciu, op. cit., vol. II, 1996, p. 483.

DREPT PROCESUAL PENAL

22

§5. Fazele procesului penal 5.1. Noțiunea și particularitățile fazei procesuale

Având în vedere faptul că procesul penal este o activitate complexă și unitară de acțiuni procesuale desfășurate de multiple organe, se impune necesitatea atât doctrinală, cât și practică de divizare a acesteia în mai multe etape principale numite faze procesuale. Divizarea procesului penal s-a făcut în perioada dezvoltării dreptului de procedură penală românească în secolul XIX. Astfel, Codul de procedură penală al României din 1865 prevedea expres că prima fază reprezintă descoperirea, urmărirea și instrucția infracțiunilor, iar cea de-a doua fază judecarea proceselor¹⁰³, deși, prin natura lucrurilor, după cum menționează literatura de specialitate¹⁰⁴, procedura de judecată în evul mediu în Moldova și Țările Românești cuprindea următoarele faze (etape): a) cercetarea pregătitoare în forme speciale a cauzelor penale de către anumite organe de stat, în afară de cauzele în care sancționarea este încă în mâinile victimei și a neamului său; b) cercetarea propriu-zisă de către judecător și rezolvarea procesului; c) pronunțarea, redactarea, comunicarea și executarea hotărârii judecătorești. La origine, procesul penal era alcătuit dintr-o singură fază principală - judecata. Urmărirea penală apare mai târziu, în secolul XIII, în Europa într-o formă embrionară¹⁰⁵ în cauzele penale privind unele infracțiuni de învinuire publică, în care agenții puterii regale cercetau faptul săvârșirii infracțiunii din oficiu. Reglementarea modernă a procesului penal împarte expres această activitate pe

etape coordonate și condiționate reciproc pentru atingerea scopului general. Prin urmare, fazele procesului penal constituie diviziuni ale acestuia, în care se efectuează un complex de activități desfășurate succesiv, progresiv și coordonat, între două momente distincte ale cauzei penale, pe bază de raporturi juridice caracteristice în vederea realizării unor sarcini specifice¹⁰⁶ de către organe oficiale. Nu orice etapă a procesului penal poate fi definită ca fază procesuală, în acest sens existând diviziuni mai mici, care se includ într-o fază, de exemplu, judecarea cauzei în primă instanță este alcătuită din următoarele părți: punerea pe rol a cauzei penale, partea pregătitoare a ședinței de judecată, cercetarea judecătorească, dezbaterile judiciare, ultimul cuvânt al inculpatului, deliberarea și adoptarea sentinței. Faza procesuală este o componentă căreia îi sunt specifice următoarele particule rități, menționate în literatura de specialitate¹⁰⁷: 1. scopul distinct ce rezultă din scopul general al procesului penal;

103 Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de Editură și Presă “Șansa” SRL, București, 1991, p. 208. Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, *Judecata Domnească în Țara Românească și Moldova*, 16 II – 183, Partea a II-a, op. cit, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, p. 5. 104 Valentin Al. Georgescu, Ovid Sachelarie, op. cit., p. 5. 105 Ion Neagu, op. cit., p. 33. 106 Nicolae Volonciu, op. cit., p. 21. 107 Уголовно- процессуальное право Российской Федерации, под.ред. П. А. Лушинской, Юристъ, Москва 2001, p. 15.

PARTEA GENERALĂ

23

2. anumite organe și persoane ce participă în această activitate; 3. caracteristicile activităților efectuate de către subiecții procesului penal; 4. forma procesuală a acestei activități, determinată de specificul ei în procesul penal; 5. caracterul raporturilor procesual-penale apărute între subiecți; 6. actul procesual (hotărârea)

ce marchează finalizarea unei activități și determină mișcarea cauzei penale spre o nouă treaptă calitativă. Totalitatea fazelor pe care le parcurge procesul penal constituie sistemul acestuia. Sistemul procesului penal al Republicii Moldova este alcătuit din faze obligatorii și faze facultative pentru toate cauzele penale.

5.2. Fazele procesului penal al Republicii Moldova Sistemul acțiunilor procesuale penale este divizat în următoarele faze obligatorii: urmărirea penală, judecarea cauzei în primă instanță și executarea sentinței. Fazele facultative ale procesului penal sunt: examinarea cauzei în urma exercitării căilor ordinare de atac (în apel și recurs); examinarea cauzei în urma exercitării căilor extraordinare de atac (recursului în anulare și revizuirii procesului). În Republica Moldova fazele procesului penal au cunoscut o delimitare diferită în Codul de procedură penală din 1961(abrogat), comparativ cu legea nouă de procedură penală din 14 martie 2003 (în vigoare din 12 iunie 2003). În Codul procesual penal abrogat o fază distinctă a procesului penal era pornirea procesului penal. Declanșarea procesului penal se efectua (conform legii vechi) prin ordonanța procurorului, anchetatorului penal sau organului de cercetare penală în cazul existenței datelor suficiente cu privire la faptul săvârșirii infracțiunii. Problema delimitării acestei faze ca o etapă distinctă a fost obiectul unor polemici în tagma juriștilor. Actualmente, prima etapă a desfășurării procesului penal este urmărirea penală. Codul de procedură penală are ca obiect reglementarea relațiilor ce apar din momentul sesizării organului competent despre faptul existenței unei informații privind o pretinsă infracțiune. Informația dată este verificată, iar începerea urmăririi penale este în funcție de rezultatul verificării. Dacă ar fi să considerăm pornirea urmăririi penale o fază distinctă, am fi îndreptățiți să spunem că și “punerea pe rol a cauzei” este o fază distinctă, or aceasta este o parte din faza de judecare a cauzei. Art. 274 din c. proc.pen. reglementează modul de începere al urmăririi penale. Urmărirea penală constă în faptul efectuării actelor procesuale și de investigare operativă de către organele de urmărire penală în scopul stabilirii circumstanțelor cauzei,

administrării și verificării probelor, identificării persoanelor vinovate de săvârșirea infracțiunii, în cazul stabilirii persoanelor vinovate și a circumstanțelor infracțiunii se întocmește rechizitoriul, care se confirmă de procuror și cauza se transmite în judecată, având efectul deferirii inculpatului justiției¹⁰⁸.

108 Trimiterea inculpatului în judecată în procesul penal al Republicii Moldova a fost o fază distinctă între urmărirea penală și examinarea cauzei în prima instanță, în care judecătorul sau instanța de judecată în ședința dispozitivă examinau o serie de circumstanțe privind deferirea inculpatului justiției (art. 196-212 c. proc.pen. abrogat și modificat prin legea din 9 decembrie 1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 9, 1995, art. 92).

DREPT PROCESUAL PENAL

24

Judecarea cauzei în prima instanță este a doua fază a procesului penal, care începe odată cu sesizarea instanței și cuprinde toate activitățile procesuale desfășurate de către aceasta sau în fața ei pentru soluționarea fondului cauzei. Faza dată este recunoscută ca fiind principală¹⁰⁹ în procesul penal datorită examinării de către instanța de judecată a probelor administrate de către părți în condiții de contradictorialitate, soluționând conflictul de drept penal prin constatarea vinovăției persoanei și stabilirea pedepsei penale sau în caz contrar reabilitarea persoanei prin sentință de achitare. Momentul final al fazei judecării cauzei în prima instanță este pronunțarea sentinței. Judecarea cauzei în urma examinării căilor ordinare de atac este o fază facultativă, care poate urma după judecarea cauzei în prima instanță, dar, în esență, poate fi considerată tot judecare a cauzei sau examinarea dosarului de către judecători în cazul când părțile, procurorul și alți participanți nu sunt satisfăcuți de soluția dată de instanța de fond și atacă hotărârea în cauză cu apel sau recurs, inițiind un control judecătoresc ierarhic superior sub aspecte de fapt și de drept, pentru repararea erorilor judiciare. Apelul

și recursul sunt două căi ordinare de atac exercitate de titularii acestui drept împotriva hotărârilor nedefinitive, cauza parcurgând judecarea în apel la instanța superioară urmată și de judecarea în recurs, în cazul care cei interesați nu sunt de acord cu soluția dată de instanță în apel. În unele cazuri prevăzute de lege, când hotărârile instanței de fond nu pot fi atacate cu apel, cauza penală poate parcurge doar judecarea în recurs, existând în acest sens o singură cale ordinară de atac; nefolosirea căilor de atac în termene prevăzute de lege implică intrarea în vigoare a hotărârilor judecătorești, care sunt executorii. Executarea hotărârilor judecătorești este faza obligatorie a procesului penal, care începe o dată cu rămânerea definitivă a hotărârilor judecătorești și cuprinde activitățile instanței de judecată de punere în aplicare a acestora, precum și soluționarea unor chestiuni apărute în timpul și după executarea¹¹⁰ pedepselor penale. Astfel, în faza dată instanța soluționează chestiunile privind amânarea executării sentinței, eliberarea de pedeapsă din cauza bolii, executarea sentinței în cazul când există și alte sentințe neexecutate, de asemenea, soluționează cererile de stingere și reabilitare înainte de termen, precum și alte chestiuni (vezi art. 469 din c. proc.pen.). Examinarea cauzei penale în urma exercitării căilor extraordinare de atac este o fază facultativă a procesului penal care se poate desfășura, în funcție de existența unor împrejurări deosebite, împotriva hotărârilor judecătorești definitive, pentru a corecta eventualele erori din activitatea jurisdicțională anterioară. Căile extraordinare de atac în procesul penal al Republicii Moldova sunt recursul în anulare și revizuirea procesului, care vor fi analizate în cuprinsul altor compartimente ale lucrării de față.

109 М.С. Строгович, *op. cit.*, vol. I, p.68. 110 Executarea propriu-zisă a pedepselor penale nu este o activitate procesual – penală a instanței de judecată sau a procurorului și respectiv nu se include în procesul penal, dar este obiectul reglementării ramurii de drept execuțional - penal (penitenciar).

PARTEA GENERALĂ

§6. Funcțiile în procesul penal În cazul intervenirii unui conflict, generat de încălcarea legii penale, apare necesitatea soluționării lui, acțiune realizată prin intermediul procesului penal. Procesul penal constituie mijlocul de realizare a dreptului penal, o activitate reglementată de lege și desfășurată de către organe speciale ale statului cu participarea părților și altor participanți cărora nu le sunt afectate direct interesele personale în cauza penală în care participă. Procesul penal are ca scop, în fiecare caz concret, descoperirea infracțiunii prin identificarea făptuitorului și atragerea lui la răspundere penală. Un alt scop al procesului penal, care se realizează prin faptul existenței procedurii penale, este acela de a înfăptui justiția în societate. Înfrățuirea justiției, la rândul său, nu poate fi numită justă sau echitabilă dacă se realizează prin mijloace abuzive. În cadrul procesului penal se pot evidenția trei interese majore: a) Primul este interesul general al societății de a avea un sentiment de siguranță bazat pe cunoașterea faptului că există organe imparțiale, independente și competente unice care să înfrățuiască justiția. Acestea sunt instanțele judecătorești. Acestui interes major îi corespunde, în procesul penal, funcția de judecare a cauzei. b) Un alt interes major este acela de atragere la răspundere penală, fără excepții, a persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Motivele sau scopul pedepsei au rădăcini profunde în istorie și în gândirea filosofică. Se conturează astfel unele idei de bază: conform uneia, trebuie restabilită echitatea socială; conform alteia, infractorii trebuie să fie educați sau reeducați, sau în cele din urmă să fie pedepsite persoanele care au săvârșit infracțiuni, astfel generalizându-se certitudinea inevitabilității răspunderii penale. Pentru a satisface această exigență socială, procesul penal cuprinde o altă funcție - cea a acuzării. c) Un al treilea interes general este acela al posibilității persoanelor implicate într-o cauză penală de a-și apăra interesele cât mai eficient. Pentru realizarea acestui drept în procesul penal există funcția apărării. Funcția judecătorești în procesul penal este realizată numai de către

instanțele judecătorești, organe de stat care, în virtutea organizării și funcționării, realizează o activitate de soluționare a unui conflict generat de o faptă care este incriminată în Codul penal. Funcția de judecare este una distinctă de celelalte două: acuzarea și apărarea. Judecata este realizată de către judecători care sunt independenți de oricare alt organ în stat și se supun numai legii (art. 26 din c. proc.pen. al RM). Judecata presupune o analiză imparțială a argumentelor acuzării și ale apărării, adoptând, în baza intimei convingeri a judecătorilor, o sentință prin care se soluționează cauza penală. Principiile și normele juridice ale procesului penal sunt adoptate în spiritul respectării imparțialității judecătorilor și neimplicării lor în susținerea intereselor vreunei părți a procesului penal. Funcția acuzării este realizată în procesul penal de către procuror, dar dacă e să analizăm conceptual această funcție, acuzarea este un proces activ la care contribuie, pe lângă procuror, și organele de urmărire penală. Procurorul exercită urmărirea penală în fața instanței de judecată este acuzator de stat și reprezintă acuzarea în numele statului (art. 51 din c. proc.pen. al RM).

DREPT PROCESUAL PENAL

26

Pentru a avea un conținut prin care procurorul să învinuiască o persoană, acuzarea își începe activitatea de la etapa urmăririi penale. Acuzarea, pe parcursul evoluției istorice și în diferite sisteme de drept, sau chiar de la stat la stat, a cunoscut trei mari forme, care se aplică și astăzi în multe state, în Republica Moldova până în 2003 au fost prezente toate trei formele: acuzarea privată; acuzarea publică; acuzarea privatpublică. Legea procesual penală nouă - Codul de procedură penală din 14 martie 2003 - reglementează doar două forme: acuzarea publică și acuzarea privată. Acuzarea privată în forma sa pură a fost un fenomen istoric care nu se mai aplică în statele ce tind a fi state de drept. Ea a reprezentat o perioadă în care acuzarea aparținea victimei infracțiunii și rudelor ei sau tribului¹¹¹, fiind o caracteristică a popoarelor barbare. Acest timp de acuzare se realiza fără

implicarea vreunui organ de stat sau care să reprezinte o autoritate publică. În viziunea contemporană, acuzarea privată reprezintă situațiile din diferite reglementări procesual-penale, în care urmărirea penală (acțiunea penală) se pune în mișcare la depunerea plângerii de către victima unei infracțiuni și intervin organele statului (organele de urmărire și Procuratură) care în baza legii preiau și continuă urmărirea penală. Acest tip de acuzare este numit astfel (nu este acuzarea privată pură) din motiv că procesul penal se pornește de către organe de stat, însă numai după depunerea plângerii de către victimă despre o infracțiune care s-a săvârșit. În caz contrar, urmărirea penală nu se pornește și dosarul nu poate ajunge nici în fața unui judecător. Aceste cazuri, de regulă, sunt posibile în situațiile unor infracțiuni specificate expres în art. 276 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În cazul retragerii plângerii depuse de către partea vătămată, procesul penal încetează. Retragera acestei plângeri (numită în legea și doctrina românească - Prealabilă) poate avea acest efect juridic în cazurile prevăzute la art. 276 din c. proc.pen. al RM, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești. Acuzarea publică reprezintă pornirea și desfășurarea procesului penal indiferent de voința victimei. Principiul oficialității obligă organele responsabile să descopere infracțiunea și să atragă la răspundere penală făptuitorii indiferent de dorința de “răzbunare a victimei” sau de lipsa acestei intenții. Urmărirea penală este un mijloc prin care se realizează culegerea informației necesare pentru judecarea cauzei penale, din acest motiv actul de justiție (de regulă, în cauzele mai grave decât acele infracțiuni pentru care este posibilă împăcarea), excede interesele unei persoane, devenind un interes general al societății. Acuzarea publică este prezentă în majoritatea infracțiunilor prevăzute în Codul penal. În această situație organele de urmărire penală sau procurorul pornesc acțiunea penală (urmărirea penală) independent de faptul depunerii plângerii prealabile de către victimă despre săvârșirea unei infracțiuni. Victima are dreptul depunerii plângerii la organul de urmărire penală sau la procuror, dar acest fapt nu are efecte juridice

111 Traian Pop citat de Adrian Ștefan Tulbure, Angela Maria Tatu, în *Tratat de Procedură Penală*, All BECK, București 2001, p. 49.

PARTEA GENERALĂ

27

pentru pornirea sau încetarea urmăririi penale. În cazul săvârșirii unei infracțiuni statul este subiectul obligat să atragă la răspundere penală făptuitorii, pentru că justiția nu este o activitate privată, ci este un proces general util pentru ordinea de drept și societate. Acuzarea privat-publică. În acest caz procesul penal (urmărirea penală) pornește doar la depunerea plângerii prealabile de către partea vătămată (victimă), dar nu încetează la retragerea ei. Organele de urmărire penală și procuratura nu pot să pornească un proces penal fără ca victima să fi depus o plângere în acest sens. Această reglementare a fost prezentă în Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 24 martie 1961, care a fost abrogat la punerea în aplicare a Codului de procedură penală actual (din 14 martie 2003). Astfel, art. 94 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova abrogat prevedea că împăcarea era posibilă în cazurile enumerate în art. 94, cu excepția furtului săvârșit de cel care locuiește împreună cu partea vătămată sau este găzduit de aceasta. Noul Cod de procedură penală reglementează doar forma privată și cea publică a acuzării. Funcția apărării. Apărarea în procesul penal există și este realizată de avocați, pentru a asigura exigențele de proces penal echitabil. De dreptul la apărare beneficiază toate persoanele, indiferent de faptul dacă recunosc sau nu învinuirea. Chiar în cazul în care învinuitul recunoaște fapta de care este învinuit el trebuie să beneficieze de dreptul de apărare măcar și pentru motivul de a nu fi tras la răspundere penală pentru o faptă mai gravă decât cea pe care a săvârșit-o. Dreptul de apărare implică dreptul la un apărător și multitudinea de drepturi pe care le prescrie Codul de procedură penală pentru a-și apăra interesele: dreptul de a nu se autoincrimina, dreptul de a administra sau invoca probe, dreptul de a participa la acțiunile de urmărire penală, la judecarea cauzei, dreptul de a

adresa întrebări altor participanți la dosar, dreptul de a uza de căile de atac și multe alte drepturi care sunt prescrise de legea procesuală pentru a realiza pe deplin cerințele de apărare a persoanelor care fac parte din grupul procesual al apărării. Apărarea are drepturi egale cu acuzarea în procesul penal al Republicii Moldova pentru a se respecta principiul contradictorialității și echității procesului penal. Acuzarea nu poate limita și nu poate interveni în apărarea învinutului, decât în cazul în care această limitare este prevăzută de lege. Rolul apărării în procesul penal este acela de a apăra interesele persoanei învinuite de săvârșirea infracțiunii. Apărarea tinde și trebuie să nu admită pedepsirea unei persoane nevinovate. Avocatul, chiar în cazurile când este convins de vinovăția clientului său, trebuie să utilizeze toate mijloacele legale pentru excluderea răspunderii penale excesive și pentru excluderea abuzurilor în acest sens. Funcțiile în procesul penal și raportul interacțiunii lor sunt elementele de bază ale realizării principiului egalității în fața legii și a principiului contradictorialității. Dacă echilibrul este încălcat, riscăm să ieșim din cadrul unui proces echitabil și contradictoriu, unde judecătorul înfăptuiește justiția, procurorul acuză (în ședința de judecată), iar avocatul apără interesele persoanei învinuite de săvârșirea unei infracțiuni.

DREPT PROCESUAL PENAL

28

§7. Garanțiile procesuale penale și importanța lor Pentru desfășurarea procesului penal este deosebit de important ca organele de stat abilitate cu împuterniciri speciale să nu aibă posibilitatea unor abuzuri, iar persoanele participante să-și realizeze drepturile și interesele legitime fără nici o îngrădire. În acest sens legea prevede exercitarea unor atribuții de către organele de stat (organul de urmărire penală, ofițer de urmărire penală, procuror, instanță de judecată) în atingerea scopului procesului penal care se intersectează cu numeroase drepturi și libertăți ale participanților la proces și în mod special cu cele ale învinutului, ce impune

precizarea unor mijloace eficiente împotriva unor limitări ilegale. Astfel, garanțiile procesuale sunt mijloace juridice ce asigură realizarea drepturilor și obligațiilor prevăzute de lege tuturor subiecților în procesul penal. Din această definiție rezultă semnificația generală a garanțiilor procesuale - în calitate de garanții procesuale pot apărea orice elemente care contribuie la rezolvarea optimă a cauzei penale, în conformitate cu legea, cu adevărul și cu necesitățile realizării scopurilor politicii penale¹¹², într-o accepțiune mai restrânsă prin garanții procesuale se înțeleg numai mijloacele care asigură drepturile participanților la cauza penală, adică mijloacele legale care permit exercitarea efectivă, reală și consecventă a tuturor drepturilor procesuale în concordanță cu interesele legitime ale fiecărei persoane¹¹³. Prin natura lor juridică garanțiile procesuale pot fi clasificate în: 1) mijloace ce asigură posibilitatea exercitării obligațiilor și împuternicirilor de către organele statului și persoanele cu funcții de răspundere pentru realizarea scopului procesului penal prevăzut de art. 1 al c. proc.pen.; 2) mijloace ce asigură realizarea de către participanți a drepturilor procesuale prevăzute, precum și apărarea libertăților și intereselor legitime ale cetățenilor. Deseori aceste două categorii de garanții procesuale apar în calitate de antagonisme, când acordarea de multiple împuterniciri organelor de urmărire penală în scopul descoperirii infracțiunilor și identificării vinovaților este apreciată de apărătorii drepturilor omului ca fiind excesive. Și invers, excesul de diverse mijloace procesuale acordate participanților la procesul penal pentru apărarea unui drept subiectiv este interpretat de organele de urmărire penală ca o stare de imposibilitate de a descoperi infracțiunea și respectiv imposibilitatea atragerii la răspundere penală a vinovaților. Din aceste considerente în anumite momente și situații determinate de scopul urmărit, în politica procesuală penală s-a manifestat tendința lărgirii atribuțiilor organelor de urmărire penală și respectiv neglijarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin descoperirea infracțiunilor cu orice preț. În perioada actuală se pune accentul pe asigurarea eficientă a drepturilor și libertăților persoanei în procesul penal prin

delimitarea atribuțiilor organelor de urmărire penală de atribuțiile instanței de judecată, care are sarcina respectării drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor. Dispoziții generale privind garanțiile procesuale penale în sens restrâns sunt reglementările constituționale cu privire la restrângerea exercițiului unor drepturi sau al

112 Nicolae Volonciu, op. cit., vol. I, p.44. 113 Ibidem.

PARTEA GENERALĂ

29

exercițiului unor libertăți prevăzute de art. 54 din Constituție¹¹⁴. Astfel, alin. (2) al art. 54 din Constituție prevede că “exercitarea drepturilor și libertăților nu poate fi supusă altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției”. Alin. (4) al aceluiași articol constituțional precizează că restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății. Garanții procesuale privind realizarea scopului procesului penal sunt următoarele: 1) caracterul obligatoriu al ordonanțelor procurorului sau hotărîrilor instanței de judecată în legătură cu desfășurarea procesului penal pentru toate persoanele fizice și juridice; 2) atribuțiile organelor de urmărire penală de a efectua unele acțiuni de urmărire penală desinestătător, fără sancțiunea procurorului sau a instanței de judecată; 3) atribuțiile organelor de urmărire penală de a reține persoana timp de 72 de ore fără mandatul instanței de judecată, precum și posibilitatea acestora de a aplica și alte măsuri procesuale; 4) atribuțiile organelor de urmărire penală de a cita și asculta orice persoană în

calitate de martor (cu excepția cazurilor prevăzute de art. 21 din c. proc.pen.); 5) atribuția procurorului de a sancționa efectuarea unor acțiuni de urmărire penală ce limitează dreptul de a părăsi o localitate; 6) atribuția instanței de judecată de a aplica amenda judiciară în cazurile prevăzute de art. 201 din c. proc.pen.; 7) reglementarea răspunderii penale pentru nerespectarea obligațiilor procesuale de către unii participanți (martori, partea vătămată, expert). Garanțiile procesuale privind respectarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei sunt următoarele: 1) obligațiile organelor ce desfășoară procesul penal de a înștiința participanții despre drepturile procesuale și de a asigura realizarea acestora; 2) obligația organelor de urmărire penală de a cerceta circumstanțele cauzei sub toate aspectele complet și obiectiv; 3) obligația organelor de urmărire penală și a instanței de judecată de a emite hotărâri legale, întemeiate și motivate; 4) exercitarea controlului respectării legii în faza de urmărire penală de către procuror și instanța de judecată; 5) atribuția procurorului de a anula ordonanțele ilegale, precum și repunerea în

114 Art. 54 din Constituție în redacția legii din 12.07.01, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.90-91, 2001, art.699.

DREPT PROCESUAL PENAL

30

drepturi a persoanelor lezate prin acțiunile organelor de urmărire penală și ale ofițerului de urmărire penală; 6) atribuția instanței de judecată de a anula unele hotărâri ilegale ale organelor de urmărire penală; 7) posibilitatea părților de a ataca hotărârile și acțiunile organelor de urmărire penală la judecătorul de instrucție, în instanța de judecată, precum și în instanțele ierarhic superioare; 8) dreptul părților de a avea apărător sau reprezentant; 9) dreptul părții de a lua cunoștință de materialele cauzei penale și de a intra în posesia copieii unor hotărâri procesuale; 10) dreptul persoanei la repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile

organelor de urmărire penală și ale instanței de judecată; 11) reglementarea răspunderii disciplinare și penale pentru abateri procesuale săvârșite de persoanele ce desfășoară procesul penal. Garanțiile realizării scopului procesului penal și garanțiile respectării drepturilor cetățenilor participanți la proces sunt elemente ale sistemului unic de mijloace juridice, care se află într-o legătură indisolubilă, exercitându-se în comun. La baza acestui sistem de garanții se află corelația și îmbinarea intereselor societății cu interesele persoanei. Astfel, hotărârile și cerințele legale ale organelor de urmărire penală și ale instanței de judecată sunt obligatorii pentru participanții la procesul penal, iar realizarea drepturilor subiective ale acestora din urmă sunt obligații legale ale organelor de stat. Totodată, garanțiile procesuale sunt prevăzute în lege și, respectiv, fac parte din elementele formei procesuale. Prin urmare, forma procesuală include totalitatea garanțiilor realizării scopului procesului penal, precum și garanțiile respectării drepturilor și libertăților individului ca subiect al acestei activități.

§8. Dreptul procesual penal și legătura lui cu alte ramuri de drept Dreptul procesual penal, fiind o ramură de drept, este o parte componentă a sistemului dreptului și are multiple conexiuni cu alte ramuri de drept. Procesul penal este procedura prin care poate fi realizat dreptul penal. Asemenea dreptului penal care ocrotește diverse valori ale societății, dreptul procesual penal intervine de fiecare dată pentru realizarea justiției în orice situație când se atentează la viața persoanei, la proprietatea ei sau a statului, la drepturile politice ș.a. În continuare propunem analiza unor aspecte mai importante ce vizează legătura dintre procesul penal și ramurile de drept ce interacționează mai frecvent în procesul înlăptuirii justiției penale. Dreptul procesual penal și dreptul constituțional Constituția Republicii Moldova, ca lege fundamentală a statului, conține temeiul legislativ al procedurii penale. Constituția consacră expres în normele sale accesul liber la justiție (art. 20), prezumția nevinovăției (art. 21). Capitolul IX din Constituție “Autoritatea judecătorească” reglementează o serie de raporturi care sunt desfășurate în

Dreptul procesual penal; în art. 25 și 26 ale Constituției RM este recunoscută libertatea individuală, siguranța persoanei și dreptul la apărare; în art. 29 - inviolabilitatea

PARTEA GENERALĂ

31

domiciliului; în art. 30 - secretul corespondenței. Dreptul procesual penal este ramura de drept care prescrie forma și condițiile în care se înlăptuiește justiția, atât în scopul apărării membrilor societății de atentate împotriva drepturilor constituționale ale indivizilor, cât și în scopul limitării pe cât e posibil a încălcării aceluiași drepturi când titularul lor este o persoană bănuită, învinuită sau inculpată. Dreptul procesual penal și dreptul penal Legătura dintre dreptul procesual penal și dreptul penal este evidentă datorită structurii și metodelor de realizare a acestor ramuri de drept. Dreptul penal este ramura ce stabilește valorile sociale care necesită a fi protejate de normele juridice penale. Prin natura sa dreptul penal este dreptul material care poate să-și atingă scopurile doar prin existența și aplicabilitatea dreptului procesual penal. Dreptul penal și-ar pierde utilitatea existenței dacă aplicarea și realizarea lui ar fi lăsate în seama unei implementări diferite de către diferiți subiecți de drept. Astfel, procesul penal este ramura de drept ce propune formele și metodele unice, imperative de înlăptuire a justiției penale. În literatura de specialitate¹¹⁵ legătura inseparabilă a dreptului procesual penal cu dreptul penal este apreciată astfel: “Dreptul penal fără procedura penală este un cuțit fără mâner, iar procedura fără drept penal este un mâner fără tăiș”. Dreptul procesual penal și dreptul procesual civil Procesul unic de realizare a justiției condiționează existența organelor unice de înlăptuire atât a justiției penale, conform procesului penal, cât și a justiției civile în carul procesului civil. În instanțele judecătorești de prim nivel (judecătoriile de sector) judecătorii examinează cauzele penale și civile ca reprezentanți plenipotențieri ai statului în domeniul înlăptuirii justiției. Atât procedura penală, cât și procedura

civilă sunt ghidate de principii generale comune (principiul legalității, al accesului liber la justiție, al egalității părților, al imparțialității judecătorului și garantarea apărării intereselor proprii). Distanța este dictată de ramurile de drept material (drept penal, drept civil), care constituie temeiul juridic al intervenirii ramurilor de drept procesual. În procedura penală este admisă, prin lege, instituția acțiunii civile care poate aduce în procedura penală elemente și principii ale procedurii civile, astfel realizându-se o interacțiune care avantajează părțile implicate într-un proces penal, cărora le este soluționat și litigiul civil conex cu fapta infracțională care l-a provocat. Cu toate aceste tangențe, dreptul procesual penal și dreptul procesual civil rămân a fi două ramuri distincte de drept, care se manifestă prin multiple deosebiri în plan instituțional, conceptual, organizatoric și structural. Dreptul procesual penal și dreptul civil De multe ori săvârșirea unei infracțiuni provoacă prejudicii materiale părții vătămate sau părții civile. În urma judecării cauzei penale este imperioasă și soluționarea problemei reparării prejudiciului material. În dreptul procesual penal mărimea daunei materiale și modul de calculare a ei se realizează de către normele juridice din dreptul civil. Deseori încadrarea juridică a faptei penale depinde și de mărimea prejudiciului

115 Mommsen, *Droit penal de Romains*, Paris, 1907 vol.I, p. XIV, citat de Nicolae Volonciu în *Tratat de Procedură Penală*, op. cit., vol. I, p.31.

DREPT PROCESUAL PENAL

32

cauzat patrimoniului unei persoane. În aceste situații dreptul civil intervine într-o cauză penală și contribuie la soluționarea justă și echitabilă a cauzei. Dacă procesul penal ar neglija problema reparării prejudiciului material ar fi exclusă posibilitatea unei asemenea soluționări. Deoarece unele instituții ale dreptului civil: instituția reprezentăției și succesiunii, răspunderea civilă pentru fapta altuia, capacitatea de exercițiu (care cunoaște reglementări specifice în unele situații în

procesul penal) sunt strâns legate, ele influențează unele reglementări din procedura penală. Unele norme de procedură penală apără în mod direct valori de bază și alte drepturi civile, de exemplu, principiul inviolabilității proprietății (art. 13 din c. proc.pen. al RM). Dreptul procesual penal și dreptul administrativ Aceste ramuri de drept cunosc o legătură strânsă mai ales prin procedura asemănătoare de judecare a cauzelor. Dreptul administrativ cuprinde, în cercul de subiecți ai ramurii sale, organe cu atribuții și în procedura penală (de exemplu, poliția, Departamentul Vamal etc.). Pe parcursul procesului penal ofițerii de urmărire penală desfășoară activitatea de urmărire penală reglementată de Codul de procedură penală. În cazul investigării unor cauze penale nu se exclud situațiile de recalificare a faptei pretinse a fi penală în una administrativă, prin aplicarea sancțiunii conform Codului cu privire la contravențiile administrative, fiind utile și admisibile acțiunile realizate și probele administrate conform procedurii penale. Dreptul procesual penal cunoaște o interacțiune cu toate ramurile de drept. O infracțiune săvârșită împotriva unui obiect ocrotit de legea penală și care este, de asemenea, obiect de reglementare a altei ramuri de drept, indisolubil se combină și cu dreptul procesual penal care ține cont de specificul reglementării și oferă mijloacele necesare descoperirii infracțiunii cu respectarea normelor juridice din alte ramuri de drept. Cazurile de infracțiuni contra drepturilor de muncă implică și normele juridice ale dreptului muncii, infracțiunile contra familiei aduc în procesul penal reglementările de drept al familiei necesare pentru buna desfășurare a procesului penal. Legătura menționată dintre dreptul procesual penal și alte ramuri de drept este utilă datorită faptului că este imposibilă și nedorită includerea unor norme juridice din alte ramuri în legislația procesual-penală pentru a evita repetarea normelor și instituțiilor în toate ramurile de drept unde reglementările diferitelor ramuri se apropie, creând impresia de suprapunere a reglementării. Fiecare ramură de drept rămâne a fi una cu subiecți, obiect de reglementare și metode specifice ramurii respective. §9. Știința dreptului procesual penal și legătura ei cu alte științe Dreptul procesual penal, ca și oricare

altă ramură de drept, are o bază legislativă concentrată în unul sau mai multe acte normative. Dreptul procesual penal ca disciplină științifică nu se confundă cu dreptul procesual penal, deși sunt indisolubil legate¹¹⁶. Orice ramură a dreptului este formată din norme juridice, care sunt studiate de știința dreptului. Dreptul procesual penal este studiat de știința dreptului procesual penal.

¹¹⁶ Ion Neagu, *Drept procesual penal*, op. cit., p.45.

PARTEA GENERALĂ

33

Știința juridică este un sistem de cunoștințe despre raporturile juridice și normele procesuale penale care reglementează aceste raporturi procesual-penale ce apar și se dezvoltă în procesul investigării unei infracțiuni, pentru realizarea scopurilor procesului penal: descoperirea infracțiunii, identificarea făptuitorului și a circumstanțelor cauzei penale, precum și atragerea lui la răspundere penală cu respectarea normelor cu privire la un proces penal legal și echitabil. Dreptul procesual penal, ca știință juridică, cuprinde un sistem de cunoștințe cu valoare de adevăr obiectiv¹¹⁷. Știința are rolul elaborării conceptelor și metodelor de reglementare cât mai eficiente pentru activitatea procesual penală. Știința procesual penală, ca și ramura dreptului procesual penal, poate fi împărțită în două mari compartimente: Partea generală și Partea specială. Pentru a descrie și analiza știința procesului penal, pe lângă obiectul de cercetare, este necesară cunoașterea metodelor științei dreptului procesual penal. Metodele logice folosite de știința procesului penal sunt analiza, sinteza, inducția și deducția. Aceste metode sunt aplicate la cercetarea procesului penal în forma sa actuală și în forma la care trebuie să ajungă. De asemenea, este larg utilizată metoda istorică, ce studiază fenomenul procesual în evoluția lui în timp, stabilind condițiile istorice ale apariției normei și aplicarea ei în diferite perioade. Metoda istorică este utilă mai ales atunci când este combinată cu cea comparativă. Comparația permite

studierea fenomenului prin raportarea lui la diferite sisteme de drept. Atunci când istoria ne oferă date concrete despre rezultatul aplicării unor norme în procesul penal ele pot fi comparate cu datele obținute prin cercetarea pe orizontală a proceselor penale ale unor state străine, fapt ce ne permite să reducem perioada de timp în care se experimentează reglementări cu titlu de încercare pentru îmbunătățirea reglementării. Mai frecvent utilizată în acest scop este metoda sociologică. Dreptul procesual penal, alături de ramura dreptului penal, este o ramură de drept care intervine mai dur în relațiile interumane, în comparație cu ramurile de drept privat și deseori poate limita grav unele drepturi ale persoanei, de aceea metoda sociologică poate fi folosită mai frecvent pentru a cunoaște reacția societății la diferite reforme în procesul penal. Este evident faptul că experimentele pe care le-ar respinge societatea în dreptul penal și procesul penal sunt nedorite, pentru că ar costa prea “scump” drepturile persoanei. Metoda istorică și cea comparativă ne ajută să reducem cazurile de eșecuri ale reglementării procesual-penale. Știința procesului penal are legătură cu multe alte științe care o ajută să se perfecționeze. Criminalistica se ocupă de elaborarea metodelor tehnico-științifice și tactice necesare descoperirii, ridicării, fixării și examinării urmelor infracțiunii. Aceasta este știința care oferă tehnica, tactica și metodica descoperirii infracțiunilor, având un obiect independent de alte științe și fiind strâns legată de știința procesului penal. Medicina legală este o altă știință care stabilește un raport între normele juridice și rezultatele aplicării medicinei legale. De multe ori medicina legală oferă soluții importante pentru luarea unor decizii de moment în procesul penal, care direcționează activitatea de investigație în procesul penal, pe lângă expertizele de constatare a gradului leziunilor corporale sau a cauzei morții.

117 Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală*, op. cit., vol. I, p. 46.

DREPT PROCESUAL PENAL

Psihologia judiciară pune la dispoziția procesului penal cunoștințele speciale de psihologie care se aplică pe parcursul desfășurării urmăririi penale și a judecării cauzei. Această știință se aplică de fiecare dată când este audiată o persoană, când lipsesc datele care ar indica cu certitudine vârsta unor persoane sau când trebuie adoptată o decizie, atât de către ofițerul de urmărire penală, de către procuror, cât și de către instanța de judecată, deciziile căreia au importanță primordială în procesul penal. Psihiatria judiciară influențează direct știința procesului penal. Ea oferă posibilitatea constatării responsabilității sau iresponsabilității persoanelor implicate în procesul penal. Dacă făptuitorul este o persoană iresponsabilă, atunci procesul penal se desfășoară conform unei proceduri speciale prevăzute de Codul de procedură penală. Criminologia este știința care studiază fenomenul celor trei "C" - criminal, crimă, criminalitate. Cunoștințele de criminologie permit științei procesului penal să elaboreze metode eficiente de desfășurare a procesului penal care, prin funcția educativă, să determine reducerea fenomenului infracțional. Știința procesului penal în colaborare cu alte științe, în special cu cele menționate oferă legislatorului informația științifică necesară pentru adoptarea unor legi procesual-penale eficiente.